

Kakvo je bilo stanje mentalnog zdravljia Ljubomira Micića? Da budem precizniji, da li je on bio »lud« — reč koju sam često slušao prethodnih meseci? Dopushtam čitacima koji su pratili moje tekstove da sami zaključe da li se može nazvati »ludim« čovek s kojim ste vodili navedene razgovore?

U trenutku kada sam upoznao Ljubomira Micića, to je bio čovek ranjene psike s razvijenom paranojom. Ovu primedbu, međutim, treba primiti sa sledećim napomenama: on nije uobrazavao da je veliki čovek, jer je on to stvarno bio, a, sem toga, njega su zaista gonili. On je 1923. iz Zagreba pobegao u Beograd, iz Beograda je bežao u Francusku, uhapsen je u Italiji. U svom prvom delu objavljenom u Parizu na francuskom jeziku *Smelo! U varvarstvo!* (1928), Micić je pisao: »Beograd je Jerusalim za sve ugnjetene i revolucionarne Srbe. Glavnjača vlada današnjom Srbijom, nazvanom Jugoslavija. Glavnjača koja se kao bauk nadnosi nad glavama celog naroda, nekada herojskog, danas sužnja pod bremenom opšte nemoralnosti... U SHS nema mesta za slobodnog čoveka, ni nezavisnog mislioca, ni revolucionarnog pesnika... Tu je svaki let duha boljevizama. S obzirom na publicitet, knjiga nije mogla ostati izvan pozornosti našeg diplomatskog predstavninstva u Parizu i Micić mi je pričao da ga je ono »nadgledalo« preko naših studenata stipendista. Knjiga je, sem toga, zabranjena u Jugoslaviji. Poljanski je u tom pogledu gore prolazio. Bio je denunciran kod Pariske prefekture, maltretiran i izgleda hapšen, tako da je Barbis izrazio spremnost da preko *Monda* pokrene javno mnenje, »jer je izvesno da se ne može tolerisati da se dešavaju takve činjenice kakve mi vi citirate, u jednoj zemlji, kažimo, civilizovanoj, a koja ima čak liberalne pretenze!«)

Meni nije ništa poznato o Micićevom životu za vreme rata, ali nisam došao ni do jednog dokumenta, saopštenja ili bilo kakve indicije koje bi u ma kakvom obliku mogle da dovedu u pitanje njegovu građansku i nacionalnu ispravnost. Znam samo da je živeo u velikom strahu da okupator i njegovi saradnici ne otkriju da mu je žena Jevrejka. Sem toga, da je ma gde na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske uhvaćen, bio bi streljan, jer je bio u sukobu sa Antem Pavelićem još iz vremena kad je ovaj bio advokat u Zagrebu.

Zivot u zgradi broj 18 Prote Mateje za Micića je bio pakao. Zar ima većeg poniženja za intelektualca Micićevog formata kada ga ukučani proglašavaju avanturistom-legionarem, pošta mu se oduzima, a u sanduk za pisma bacaju ljudske fekalije. Ko je to činio? Ko je pratio Micića po gradu i vodio evidenciju o naplati računa u komisionim radnjama?²²) Prema Micićevim pismenim izvorima, jedno lice je bilo već pomenuto »kulturnobundovac«, a drugo, predsednik kućnog saveta, izvesni Vasilije Ćubaljević, »bivši mlekar i kobasičar, zloglasni crnoberzijačac i hohštaper — sada u bekstvu zbog millionske prevare«. Da li je neko iza toga stajao? Ne mogu ništa reći. Prema tome, Micić je bio gonjen, i to je bila realnost. Nad njom su se nadgradivale konstrukcije i fikcije, povezane unutra logikom i kauzalnošću i bilo mi je ponekad teško da odvojam fikciju od realnosti, manju od činjenice. Sada mi se čini da mnoge pojave koje sam tada smatrao za opsese ili opsene, to nisu bile.

Meni nije poznat sadržaj kričnih predmeta K-2622/53, K-2240/53, K-2238/53, K-2239/53 itd., koje je podneo protiv Micića već pomenuti ukučanin Bošković Trećem sreskom sudu u Beogradu, niti ishod ovog sudskenja. No, po odluci predsednika Sudskog veća, sudije P. Đ., Micić je upućen na Neuropsihijatrijsku kliniku u Beogradu da se dâ mišljenje »o stanju duševnog zdravljia optuženog, kao i o uračunljivosti istog...«. Sud je to odlučio zbog toga što je Micić u toku pretresa upadao u reč protivnoj stranci, sudiji, svom zastupniku... što je odbijao da se usmeno brani (!) i što je tražio da napisanu odbranu pročita, što je, po sopstvenom kazivanju optuženog, »njegovo zdravstveno i psihičko stanje pogoršano zbog više-

ZORAN MARKUS

sećanje na barbarogenija

razgovor sa Ljubomirom micićem (V)

godišnjeg maltretiranja od strane privatnog tužioca i sl.

Micić je o ovoj odluci suda ostavio svoju fotografiju sa sledećim stihovima:

*Tel fut son triste et bien agité visage
De l'écrivain a soixante ans de son âge
Quand pour se venger de son esprit
et-courage
L-infame juge le déclare fou comme au
Moyen-Age.²³)*

Jedanput je Ljubomir Micić bio u istražnom zatvoru i protiv njega je podignuta optužnica.⁴⁾ Na osnovu prijave dvojice svedoka, Micić je tužen zbog uvredljivih izjava na račun određenih visokih državnih i političkih rukovodilaca i zbgog jednog broja pisama »upućenih raznim licima i organizacijama«, u čemu je tužilaštvo našlo »elemente za postojanje krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti, mržnje i razdora«. Sadržaj ovih pisama mi je poznat. Jedno je, privatno, upućeno Narodnoj biblioteci u Beogradu, kojoj Micić nije htio ni da pokloni ni da prda komplet *Zenita*, jer mu se obratila latinicom. Zamera joj što kao visoka nacionalna institucija zanemaruje čirilsko pismo. Drugo je pisano u odbranu⁵⁾ čirilice i protiv njegog zapostavljanja u odnosu na latinicu, a adresovano je opštini Vračar. U trećem, verovatno cirkularnom, namenjenom izvesnom broju svojih poznanika, Micić dovodi u pitanje građansku, političku i nacionalnu ispravnost izvesnog broja kulturnih radnika. Negde Micić ima pravo, ali neke tvrdnje predstavljaju čiste uvrede. Opšti duh tih pisama potvrđuje njegov nacionalizam.

Micić je izišao iz istražnog zatvora kao nevin, jer je trećeg dana suđenja, zastupnik javne tužbe pismeno povukao svoju optužnicu. Ali, za dva meseca bila su kobna za zdravje njegove žene. Bila je srčani bolesnik, stanje joj se pogoršalo i uskoro je umrla. Micić će tako ostati bez svog jedinog prijatelja, bez žene koju je ne samo voleo, već obožavao, i uvuči će se još dublje u ljušturu svoga vremena i svojih fikcija.

Samoća je pustošila i razarala njegovu psihu. Zatvoreni, okrenut prema sebi, Micić je verovatno danima i godinama ponovno proživiljavao i produbljivao sve nepravde i bol koji one izazivaju, i, kao kod narkomanija, oni su za njega postajali droga-hrana bez koje više nije mogao. Rezuveriti ga, značilo je rušiti svet koji je konstruisao.

Sećam se slučaja sa knjigom dr Dragiše Živkovića *Teorija književnosti i pismenosti*, u čijem okviru se nalazila i sveščica *Istorija stilova*. Tu je bio obuhvaćen i zenitizam, istina nepotpuno i netačno, ali ipak obuhvaćen. Micić mi je prvi skrenuo pažnju na tu knjigu i dodaо da ne može više da se kupi. Bio sam iznenađen. »Eto, jednog dana sam šetao i video grupu učenika s tom knjigom. Zapazio sam da nema uloška, a daci su mi rekli da ne znaju da postoji dodatak uz knjigu. Vidite, čim se pojavljuje zenitizam, odmah su taj dodatak zabranili i više se ne prodaje.«

Odgovorio sam mu da je to nemoguće. No, kako mi je to ponovio nekoliko puta,

a dosadilo mi je da to više slušam, rešio sam se da proverim i kupim knjigu. I, zista, dodatka nije bilo, jer u novom izdanju taj tekst nije štampan izdvojeno, već u sastavu knjige. Razume se da sam prvi prilikom to rekao Miciću, ali efekat je bio drukčiji od onog koji sam želeo postići. Bio je to popodne uvrđen i kivan na mene.

Vreme, u hronološkom smislu, za Micića nije gotovo postojalo. Ne samo u literarno-verbalističkom smislu, već ga on nije izgleda dovoljno osećao. Umeo je u toku razgovora da skače s teme na temu, bez vremenske i logičke povezanosti i znam da sam to jedanput primetio. »Zašto se čudite? Sve se razvija u prostoru.« Tada sam se setio zajedničkog naslova njegovih zenitističkih stihova »Reči u prostoru«, kao i principa zenitističke poezije, i konstatovao punu identifikaciju u ličnosti i dela. No, zbog tog »psihološkog vremena« još jedanput smo se sporečkali.

Micić mi je sredinom januara stavio na raspolaganje, svoju korespondenciju, koja je dragocena za zenitizam. Pritom je dodao da mi ne može dati jedno pismo Bihalji-Merina, jer ne želi da se njegovo ime pojavi u knjizi, a pismo nemačkog slikara Vili Baumajstera daće mi sledeći put, pošto ga je negde zatario. Kad sam mu vratio pisma, zamolio sam da mi dâ pismo Baumajstera.

— Kako, zar vam nisam pokazao?

— Ne, niste, već ste mi obećali da ćete mi ga danas dati.

— Onda sam ja lud. Hoćete to da kažete?

— To nisam rekao, ali ne mogu da kažem da ste mi pismo dali.

— Mi ovako ne možemo dalje sarađivati...

Imao sam dovoljno materijala za pisanje u toku sledeća dva meseca i dogovorili smo se da nastavimo sa susretima »kad otopli«. Pni rastanku, Micić mi je napisao posvetu na monografiji o Arhipenkiju i tek tada sam razumeo koliko drži do moga rada i naših susreta. Sišli smo zajedno i otpratio sam ga stotinak koraka od kuće. Na ugлу Beogradске i Njegoševe ulice pozdravili smo se. »Boљe je neko vreme da prekinemo. Znaju da se viđamo...« Ponovo sam video na njegovom licu već poznati strah i očaj.

Idući kući, setio sam se da mi je Micić pokazao pismo Baumajstera, ali pre više meseci. I kad smo se sporili oko toga, tema je bila: p i s m a. Vreme je Micić »eliminisao« i on je dva događaja povezao po sadržaju. Ponovo sam se setio njegovih stihova *Reči u prostoru*.

Okolnosti u kojima je živeo svakako su uticale na njegovu psihu. Bilo je postupaka koji su predstavljali mali sadizam, a posle smrti uverio sam se u tvrdčluk — u odnosu prema sebi. Micić je kupovao *Politiku* i *Borbu*, a čitao *Ekspress politiku* i *Večernje novosti* tako što je prodavci novina plaćao njihov procenat, a sutradan novine vraćao. Nije morao to da čini, niti da se greje termoforom (da ostanem samo pri ovome), jer je posle njegove smrti u stanu nađena lepa svota novaca, u dinarima i stranoj valuti.

Nikada nismo razgovarali o njegovoj materijalnoj situaciji. Za Micića je to bio »stabu«, a eventualno raspisivanje bilo bi krajnje netaknito. Samo jedanput, kada je propao pokušaj sa Sekretarijatom za obrazovanje i kulturu, izrazio sam bojazan da bi posle njegove smrti cela njegova zaostavština, to jest »istorija« o zenitizmu mogla da se — rasturi. »Znam, vi ste još čili i delujete mladički, ali godine su godine... Da li ste ipak o tome misili?« Otkuda znate da ja to nisam nekom namenio i da to neću nekome ostaviti?« Reči su bile jasne i vrlo odlučne i bio sam umiren.

Poslednji put bio sam kod Micića 5. juna. Dogovorili smo se da preskočimo idući četvrtak, a ja sam htio da se malo odmorm od pisanja i u međuvremenu konkretnije skiciram izložbu. Tom prilikom dao mi je da ponesem njegov roman *Rien sans amour*. 15. ili 16. juna, kada je Micić već bio mrtav, razgovarao sam telefonom iz

Muzeja savremene umetnosti sa porodicom Gecan. Micićevi su bili njihovi prijatelji još iz zagrebačkih i pariskih dana. Obradovali su se kad su čuli da znam njegovu adresu, jer su godinama pokušavali da uspostave kontakt sa Micićem, ali bez uspeha. Čak su angažovali i jednog advokata iz Zemuna (dr Mladen Pavlića), ali je ovaj uvek bio upućivan na nekog Pavla Micića.

U četvrtak, 17. juna, pošao sam Miciću. Pozvonio sam uobičajenim signalom, jedan put, drugi put... Zapazio sam u vratima zadenutu cedulju, a u prozoru trava je bila požutela, a cedulja s tekstom »Niko nema prava da uzima moju poštu« izbačena. Neko je napravio dar-mar. Sišao sam ne pripadajući tome nikakvu pažnju i pred zgradom saznao sam od jedne prolaznice ili stanarke da je Micić umro i da je tog dana sahranjen.

Tek sledećih dana analizirao sam naš poslednji susret. Dogovorili smo se da pre-skociamo idući četvrtak, uz ogradu, ako se nešto važno dogodi, da svakako dođem. Mislimo, bar ja sam tako mislio, na dokumentaciju iz inostranstva koju smo tih dana očekivali. Tada mi je Micić rekao: »No, ako me nema, ja će poremetiti ono u prozoru i po tome znati da nisam tu«. Rekao sam mu da će sjeći do »Slavijes«, popiti crnu kafu, malo pričekati i ponovo doći. »Ne, ne, ako me nema...«, dodaо je još jedanput. Priznajem da nisam pridavao nikakav značaj ovim rečima.

Znači, Micić je, pre nego što je umro, otvorio prozor i napravio nerед, hoteći time da mi stavi do znanja da ga više nema. Znači, u pitanju je samoubistvo, jer ne verujem u neka predskazanja, a, sem toga, poslednjih dana fizički se dobro osećao. To je bilo 12. juna, tačno na dan pedesetogodišnjice *Manifesta Zenitizma*. Dvojica studenata koji su ga, kako mi je Micić govorio, obilazili, zazvonili su i, pošto niko nije odgovarao, učinilo im se sumnjivo i u prisustvu stanara obili su vrata. Micić je ležao na patosu u komi. Pozvali su kola Stanice za hitnu pomoć i, onako polumrtvog, vozili ga od bolnice do bolnice, jer nijedna nije htela da ga primi pošto nije imao zdravstvenu knjižicu. Konačno su ga smestili u starački dom u Kačarevu, kod Pančeva, gde je i umro.

Kako da završim »Razgovore s Ljubomirom Micićem«, svoja sećanja na Barbarogenija?

Oko zenitizma i Ljubomira Micića postala je zavera čutanja. Ona je počela mnogo ranije, još tridesetih godina, da bi posle drugog svetskog rata bila potpuna.

Nastojao sam da izložbu zenitizma primem povodom pedesetogodišnjice *Manifesta Zenitizma*, ali sve se zareklo da se to ne ostvari. Tu ne isključujem ni samog Micića. No, pročitao je i poslednju stranicu mog teksta o zenitizmu, kao i nekoliko drugih priloga, objavljenih u zemlji i inostranstvu. Da li je to ublažilo gorčinu njegovog života ili bar olakšalo smrt?

Možda će neko moj tekst shvatiti kao izazov, kao težnju da probudim nečije uspavane savesti ili uznemirim sne? Ništa od toga. Pisao sam sve ovo zbog — svoje savesti.

¹⁾ Pismo Henri Barbusse Ljubomiru Miciću od 20. januara 1932.

²⁾ Posle rata Micić je živeo od prodaje paketa koje su mu slali iz inostranstva. Ko mu je slao, meni nije rekao. U okviru svih okolnosti i poznavajući Micićevo poštenje, mogu samo da pretpostavim da su to bili časni i plemeniti ljudi.

³⁾ »Tako je bilo tužno i potpuno onespokojeno lice Književnika u šezdesetoj godini starosti. Kada ga je, da bi se osvetio njegovom duhu i — hrabrosti Sramni sudija proglašio ludim kau u srednjem veku.“

⁴⁾ Okružno javno tužilaštvo broj K-294 od 20. IV 1960.

ADAM PUSLOJIĆ

ikone na koži

Ostajem nem, na senu,
život svoj uzimajući
za uspomenu.
Ubijaju me noževima
Cigani, kradljivci pokradeni,
no samo za tren.
»Aničin han«, septembra 1971.

LEPO GROBLJE

Za Mirču Tomuša

Video sam lepo groblje.
Ovde ću ostati, ovde.

Idi kući, prijatelju,
čekam te.

TRIPUT

Padam na kolena.
Dodirujem te rukom,
zemljo s kamenom dušom.

Padam na kolena,
a ne dodirujem te,
nebo na dohvati dodira.

CRNO MORE

Jutro je.
More mi se podsmeva.
Nebo mi se, vaj,
kao more podsmeva.

Nemam kuće ni streje
ka kojoj duša gre.
Nemam groba ni zemlje:
gde da mi draga spe?

Nemam kuće ni drage
kojoj bih dao sve,
dao sve,
sve.

A jutro je.
Mangalia, avgust 1971.

ĐORĐE BAKOVIA

Reč po reč, stopa za stopom,
istim životom odeveni,
sa istom dušom u zubima,
recitujući te čutanju tvom,
prevodeći te u vazduhu
iz zemlje u vazduh
Sa osmehom slezove boje,
prevodeći te teško,
prevodeći te sivo,
ostajem svetlost slova G*
ponad grada
koji noću ima ime
Bakovija.

ZAPIS

Krv do kolena i smrt
s kolena na koleno. Smrt
do ramena, a krstače na bregu
čekaju i strepe: Nema ih!
Na pola puta do brega
Ona se i sad svetom Đordju
podsmeva — što na
hiljadama njemu tuđih zidova
još uvek istu Aždaju
ubija.

* U originalu, na rumunskom, ovo se ime piše George Bacovia.

USPOMENE NI ZA KOGA

Ako spavaš, uzmi i mene.
Sanjaš li, oda me uzmi
svoje zbogom.

Ljubim te, zemljo,
nebo, vazduhu
s pticama koje lebde
u mom kriku.

JUPITEROV NOVČIC

Na srebru leži Jupiter.
Trostrukom je proboden
munjom iz ruke mu.
Al mrtav on nije.
Još diše, gleda,
još tuge
u njemu bog.
Al ko da ga vrati
na noge,
sa srebra na zemlju?
I ko da ga voli
i mrtvog i živog,
okovanog u srebro?
Ko suze da mu
na mrtvo lice vrati,
ko kamen u nedra?
Ko vid da mu svoj da,
da gleda
preda se, za se, uvis?

Na srebru leži Jupiter.
Hiljadu puta kupljen, prodavan,
od moje ruke manji.

SADA

Vidim te kako igraš
sa haljinom u zubima.

Sama si
kao ptica
u kavezu neba.

U »HANU ANIČINOM«

U hanu, pod amovima,
na senu spavam
sa zmijama.

Sa zmijama zborim
o ljubavi.

Topot konja, davno mrtvih,
iz sna me budi,
da ih uzjašem.